

Argumentacija v jeziku proti argumentaciji z jezikom

IGOR Ž. ŽAGAR

POVZETEK

Namen članka je prikazati (pre)oblikovanje Ducrotove teorije argumentacije v jeziku, njen konceptualni aparat in njen analitični domet. Izhajajoč iz razlike med informativnostjo in argumentativnostjo avtor konceptualizira razlikovanje med argumentiranjem in deduciranjem, vpelje koncept argumentativne usmerjenosti izjave, in, z umestitvijo izjave na argumentativno lestvico, njen smisel utemelji na toposih kot neki (družbeni) skupnosti skupnih, splošnih in stopnjevitih strukturah.

ABSTRACT

ARGUMENTATION IN LANGUAGE OPPOSED TO ARGUMENTATION WITH LANGUAGE

The goal of the article is to illustrate the (trans)formation of Ducrot's theory of argumentation in language, its conceptual apparatus and its analytical potentials. Proceeding from the differences between informativeness and argumentativeness, the author conceptualizes distinctions between argumentation and deduction, introduces the concept of the argumentative ladder, he founds its purpose on toposes as specific (social) community of collective, generalized and scaled structures.

Francoski lingvist Oswald Ducrot v razvoju svoje teorije argumentacije loči nekako štiri faze:

- krepko informativistično verzijo,
- šibko informativistično verzijo,
- šibko verzijo argumentacije v jeziku

in

- krepko verzijo argumentacije v jeziku,

verzijo, ki je trenutno v (kritični) fazi nastajanja in preoblikovanja. Namen tega članka je, skozi oris in problematizacijo Ducrotovih temeljnih postavk, prikazati oblikovanje in razvoj teorije argumentacije v jeziku, njen osnovni konceptualni aparat in (analitični) domet.

a. INFORMATIVNOST IN ARGUMENTATIVNOST

Osnovna postavka prve, "krepko informativistične" faze je postulat, da sleherno sklepanje, natančneje, sleherno **argumentiranje** za nek sklep, temelji **izključno** na dejstvih, ki jih posreduje izjava-argument. Če je mogoče iz A(rgumenta) sklepati na S(klep), je to mogoče izključno zato, ker izjava A izjavo S podkrepljuje **dejstveno** - tako, da navaja oz. prikazuje dejstva, ki govorijo v njen prid - ne pa morda (tudi) kako drugače, na primer strukturno jezikovno. Če lahko na primer z izjavo

- (1) *Janez je študiral le kako uro.*

argumentiramo za, oz. jo postavljamo kot argument za sklep

- (2) *Ne bo opravil izpita.*

potem - v skladu s "krepko informativistično" tezo - to (lahko) storimo le na osnovi dejstva, da je Janez za študij porabil le kako uro in pa dejstva, da ura študija za uspešno opravičitev izpita ponavadi ne zadostuje, ne pa tudi, na primer, na osnovi argumentativne usmerjenosti prislova *le*, usmerjenosti, ki je stvar jezika, ne govora, torej semantična¹. V primeru (1) gre torej za tip argumentacije, ki je povsem nejezikovna oz. je jezikovna le toliko, kolikor jezik uporablja kot konvencionalno, standardizirano sredstvo komunikacije, kot "medij", ki ne vpliva na "sporočilo", ki ga prenaša.

Seveda pa ta spontano-zdravorazumska "teorija" takoj naleti na protiprimer. Recimo, da pripravljamo seminarsko nalogo o mednarodnih trenjih v postitovski Jugoslaviji in da nas (zaradi učinkov, ki jih je dosegel) še posebej zanimajo finese Miloševićevega stila; pri svojih družboslovno usmerjenih prijateljih se pozanimamo, kdo bi o stvari utegnil kaj vedeti, in dobimo naslednja dva odgovora

- (3) *Janez ni prebral vseh Miloševićevih govorov (Argument). — }
Morda ti ne bo mogel svetovati (Sklep).*

in

- (4) *Marko je prebral nekaj Miloševićevih govorov (Argument). — }
Morda ti bo lahko svetoval (Sklep).*

Izjavi (3) in (4) izkazujeta očitno neskladje med informativno in argumentativno vrednostjo. Dejstvo, da *Janez ni prebral vseh Miloševićevih govorov*, namreč na dejstveni, informativni ravni, lahko pomeni tudi, da je prebral vse Miloševićeve govore, razen, morda, le enega, dejstvo, da je *Marko prebral nekaj Miloševićevih govorov*, pa na dejstveni,

1 Da je neka jezikovna entiteta argumentativno usmerjena, pomeni, da njena prisotnost v danem diskurzivnem segmentu postavlja oz. predstavlja omejitev za nadaljevanje diskurza. Z drugimi besedami, tudi če bi za prislov *le* postavili "dvajset ur" in ne "kako uro", bi izjava še vedno argumentirala za negativni sklep.

Kar seveda postavlja pod vprašaj tudi dejstvenost "dejstva, da ura študija za uspešno opravičitev izpita ponavadi ne zadostuje". Namreč, koliko ur pa zadostuje za uspešno opravičitev izpita, še zlasti če upoštevamo omejevalno vlogo prislova *pa*? Pa o tem več v nadaljevanju.

informativni ravni, lahko pomeni tudi, da je, morda, prebral le enega ali dva Miloševičeva govora. Janez bi bil torej neprimerno primernejši "informator" kakor Marko, a vendar jezik ne dovoljuje argumentiranja (3') in (4').

- (3') **Janez ni prebral vseh Miloševičevih govorov (Argument).* — }
Morda ti bo lahko svetoval (Sklep).
- (4') **Marko je prebral nekaj Miloševičevih govorov (Argument).* — }
Morda ti ne bo mogel svetovati (Sklep).

Da bi izjavama (3') in (4') lahko odvzeli asteriska (oz. ju naredili za argumentativno sprejemljivi), bi morali vanju vplesti **argumentativno usmerjene** modifikatorje, na primer kljub temu ali vseeno v (3') = (*Morda ti bo vseeno lahko svetoval*), oz. le v (4') = (*Marko je prebral le nekaj Miloševičevih govorov*).

Rekli smo, da je jezik tisti, ki ne dovoli argumentativnih navezav (3') in (4'). Kaj natanko to pomeni?

b. ARGUMENTIRATI, DOKAZATI, DEDUCIRATI

Predvsem to, da **argumentirati** ne pomeni **dokazovati**, in pa da **argumentacija** ne temelji na pravilih **logične dedukcije**. Mehanizem sklepanja v primerih (3) in (4) tako ni enak mehanizmu sklepanja v (5)

- (5) a. Vsi Slovenci so nacionalisti.
 b. Janez je Slovenec.
 c. Janez je nacionalist.

Medtem ko gre v (5) za logično podprto sklepanje, za silogizem, v katerem je sklep c nujna posledica premis a in b, pa sklepa v primerih (3) in (4) nikakor nista nujna posledica argumentov, ki ju kot sklepa sploh uvajata. Kdo drug bi izjavo *Janez ni prebral vseh Miloševičevih govorov* lahko uporabil kot argument za povsem drug sklep, na primer, *Janez je bedak*, ali *Bo že še videl, kaj ga čaka*, s tem pa bi **argumentiral** povsem drugače oz. izvršil povsem drugačno **argumentativno dejanje** kot govorec oz. izjavljalec argumentativne navezave (3), vendar pa ne bi bil njegov sklep nič manj utemeljen oz. upravičen. Za razliko od (logičnega) **dokazovanja** oz. **deduciranja**, ki temelji na poznavanju in spoštovanju logičnih zakonov, temelji **argumentiranje** (le?) na poznavanju in presoji sveta, realnosti oz. konkretne situacije, v kateri se govorec nahaja, še zlasti na presoji mesta, ki ga ima v njem (lahko) izjava-argument, ter na presoji (možnih) sklepov, h katerim bi izjava-argument **utegnila** navajati.

Ena od temeljnih značilnosti argumentiranja je namreč v tem, da ni linearno in uniformno, temveč, nasprotno, polemično, da je z izjavo-sklepom (oz. natančneje: z utemeljenostjo **argumentativnega odnosa** med izjavo-argumentom in izjavo-sklepom) moč polemizirati, ji ugovarjati, jo izpodbijati, ali pa jo celo nadomestiti z drugo izjavo-sklepom, medtem ko je v primeru logičnega sklepanja to nemogoče: logično sklepanje je linearno in uniformno, sklepov, ki so rezultat logične dedukcije, pa ni mogoče

izpodbijati, ali jih - (le) na podlagi našega poznavanja in presoje sveta - celo zamenjati z drugimi sklepi, sicer, preprosto, nimamo več opraviti z logično veljavnim sklepanjem.

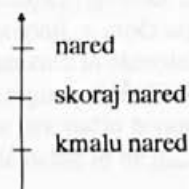
c. ARGUMENTATIVNA USMERJENOST

Argumentativni odnos (med izjavo-argumentom in izjavo-sklepom) je torej povsem drugačen od **logičnega odnosa** (med premisami in sklepom), kar potrjuje tudi dejstvo, da so nekatera diskurzivno povsem sprejemljiva sklepanja, logično povsem nesmiselna. Denimo naslednji konverzacijski drobec:

- (6) A: *Je večerja že nared?*
 B: *Ja, skoraj.*

Logično je takšen dialog povsem nesmiseln. Večerja je lahko bodisi že nared bodisi še ni nared. Lahko je sicer tudi skoraj nared, kar pa, logično vzeto, pomeni, da še ni nared; na vprašanje *Je večerja že nared?*, torej nikakor ne bi bilo mogoče odgovoriti *Ja, skoraj*, saj bi s tem povedali nekaj protislovnega, namreč: *Ja, večerja še ni nared*.

Nasprotno pa je ta dialog povsem sprejemljiv diskurzivno, pragmatično, in to - paradoksalno, kakor se lahko zdi - prav zaradi (problematičnega) prislova skoraj. Argument *Večerja je skoraj nared* namreč argumentira v prid nekega **implicitnega** sklepa (sklepa, ki torej sega onkraj **eksplicitnega** dialoga in ga mora A iz njega povleči sam), npr. *Treba je pohiteti*, za katerega sicer argumentira tudi (logično "čistejši") argument *Večerja je že nared*, pri čemer je argument *Večerja je že nared* sicer močnejši od argumenta *Večerja je skoraj nared*, oba pa sta **argumentativno enako usmerjena**. Z drugimi besedami to pomeni, da na **argumentativni lestvici** "pripravljenost večerje"

argument *Večerja je skoraj nared* sicer nastopa kot šibkejši argument, argumentira pa za isti sklep kot (naj)močnejši argument z lestvice. **Argumentativna usmerjenost** je torej, ne glede na kontekst, vpisana v sam prislov skoraj, kar pomeni, da sleherna izjava-argument, ki vsebuje prislov skoraj, predstavlja omejitev za nadaljevanje diskurza: izjava-sklep, ki ji sledi, mora argumentativno ustrezati smeri, ki jo je začrtala oz. zamejila raba prislova skoraj v izjavi-argumentu.

S tem smo, vsaj delno, tudi že pojasnili nujnost sklepanja v primerih (3) in (4). Pa se vendarle vrnimo za korak nazaj in si postopoma oglejmo, kar smo pridelali v tem morda prehitrem koraku.

Primeri (3) in (4), ki smo ju vzeli za ilustracijo razlike med informativnostjo in argumentativnostjo, sta morda sicer zelo nazorna, nista pa najboljša, saj uporabljata leksikalno različna morfema *ne vse* in *nekaj*. Problem razlike med informativnostjo in argumentativnostjo pa izstopi v čisti obliki, ko imamo opraviti z leksikalno sinonimnima, argumentativno pa različnima morfemoma. Ducrotov priljubljeni primer, na katerem je zgradil tako rekoč celotno teorijo, je razlika med *peu* in *un peu*. Informativno med njima tako rekoč ni razlike, grosso modo oboje pomeni "malo" oz. zaznamuje majhno količino nečesa.

Do občutne argumentativne razlike pa pride v pragmatični, diskurzivni rabi. *Peu* namreč argumentira v isti smeri kot *nič*, *un peu* pa v isti smeri kot *veliko*. Zakaj?

Dvojico *peu/un peu* je v slovenščino sicer težko natančno prevesti, z malce truda pa ji lahko najdemo ustreznika v paru *malo/malce*. Pri tem nam je v oporo tudi *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, ki za *malo* pravi (II. zvezek, str. 677), da *izraža majhno stopjo*, za *malce* pa (II. zvezek, str. 674), da *izraža nedoločeno omejitve povedanega* (podčrtal I.Ž.Ž.), kar seveda pomeni, da se lahko neomejeno razteza ne samo navzdol, temveč tudi navzgor.

Oglejmo si naslednja dva primera:

(7) *Janez je malo delal.* - — } *Ne bo uspel (opraviti izpita).*

(8) *Janez je malce delal.* - — } *Uspel bo (opraviti izpit).*

Opraviti imamo s primeroma, ki na dejstveni, informativni ravni, operirata z majhnima količinama, vendar argumentativno omogočata različne sklepe. Kako to pojasniti?

Ducrot se ju sprva (v šibki informativistični verziji) loti s klasično analizo izjav v postavko in predpostavko. Izjavo

(9) *Prešeren je bil velik pesnik.*

na primer lahko analiziramo v

postavko (p): *Prešernovo pesnjenje je bilo nadpovprečno.*

in

predpostavko (pp): *Prešeren je bil pesnik.*

Za značilnost predpostavke (takorekoč za test pravilne ločitve predpostavke od postavke) velja, da se ne sme spremeniti niti v primeru, če osnovno izjavo (v našem primeru izjavo (9)) zaničujemo, postavimo v vprašalno obliko ali jo vpletemo v odvisnik.

Če na izjavo (9) torej apliciramo našete pogoje, lahko ugotovimo, da smo predpostavko pravilno razločili od postavke.

Izjave

(9') *Prešeren ni bil velik pesnik*

(9'') *Ali je bil Prešeren velik pesnik?*

(9''') *Slovinci so prepričani, da je bil Prešeren velik pesnik!*

načelno ohranjajo isto predpostavko: *Prešeren je bil pesnik*. Načelno, ne pa nujno.

Negacija v (9') bi se namreč prav lahko nanašala na celotno sintagmo *velik pesnik* in ne le na pridevnik velik, s čimer pa bi zanikala tudi samo predpostavko, da je Prešeren sploh bil pesnik. Z izjavo (9'') bi tako brez težav argumentirali za, na primer, *Bil je velik prevarant*, namreč, *Prešeren ni bil velik pesnik* (Argument), *bil je velik prevarant* (Sklep); vse to pa velja tudi za izjavi (9''') in (9''').

Ducrot zato uvede nov, odločilen kriterij za ločitev pred postavke od postavke: **argumentiramo lahko le iz postavke, nikakor pa ne iz predpostavke**. Šele po aplikaciji tega pogoja se torej lahko prepričamo, da smo izjavo (9) pravilno razčlenili v postavko in predpostavko: iz *Prešeren je bil velik pesnik* (*Prešernovo pesnjenje je bilo nadpovprečno*), namreč brez težav sklepamo na *Zato smo mu postavili spomenik*, medtem ko argument predpostavke, *Prešeren je bil pesnik*, za takšen sklep ne zadostuje (vsaj na Slovenskem ne, kar pa seveda ne izključuje možnosti, da kje obstaja dežela, kjer postavljajo spomenike vsem, ki so pesniki, ne glede na veličino njihovega pesnjenja).

Ta kriterij je še zlasti odločilen za razlago in razumevanje različne argumentativne moči izjav (7) in (8). Izjavo (7), *Janez je malo delal*, je tako mogoče analizirati v:

p: kvantiteta Janezovega dela je majhna.
pp: Janez je delal.

izjavo (8), *Janez je malce delal*, pa v:

p: Janez je delal.
pp: kvantiteta Janezovega dela je majhna.

S tem ohranimo informativno komponento obeh izjav (*kvantiteta Janezovega dela je majhna*), z diskurzivno omejitvijo, da je mogoče argumentirati le iz postavke, ne pa tudi iz predpostavke, pa je pojasnjena tudi njuna različna argumentativna moč.

Vendar pa se problem informativnosti s tem vrača nekako skozi zadnja vrata. Očitno je, da *malce* argumentira v isti smeri kot *veliko*, *malo* pa v isti smeri kot *nič*, in da za sklep *Uspel bo (opraviti izpit)*, argumentirata tako *Janez je malce delal*, kot *Janez je veliko delal*, za sklep *Ne bo uspel (opraviti izpita)*, pa tako *Janez je malo delal*, kot *Janez ni delal*. Razlika je le v stopnji, v moči argumenta, tako da lahko argument *Janez je malce delal*, brez težav povzamemo in okrepimo z *Janez je malce delal, celo veliko*, argument *Janez je malo delal*, pa z argumentom *Janez je malo delal, celo (sploh) nič*.

S tem pa na nek način ponovno pride do neskladja na dejstveni, informativni ravni: *malo* je vendar le nekaj in ne *nič*, prav kakor je *malce*, na dejstveni ravni, le nekaj, in ne *veliko*.

Prav ta problem je Ducrota napeljal h konstrukciji tretje verzije teorije argumentacije, ki jo je, za vnažaj, poimenoval "šibka verzija teorije argumentacije v jeziku" (podčrtal I. Ž. Ž.).

Pomembna distinkcija, ki jo Ducrot uvede na tej stopnji, je razlikovanje med **stavkom** in **izjavo** na eni, ter **pomenom** in **smislom** na drugi strani.

Stavek je zanj shematična, abstraktna konstrukcija in s tem stvar jezika (v saussurovskem smislu), **izjava** pa njegova vsakokratna realizacija, torej stvar govora. Z drugimi besedami to pomeni, da je izjava nekaj neponovljivega in vsakokrat nova, da torej ni dveh izjav, ki bi bili enaki, četudi se nizi izgovorjenih besed zdijo identični: vsaka izjava je proizvod nekega konkretnega, posameznega dejanja **izjavljanja** in kot taka neponovljiva.

Na par **stavek/izjava** se veže konceptualni par **pomen/smisel**: **pomen** je semantična vrednost **stavka**, **smisel** pa semantična vrednost **izjave**. Vendar pa Ducrot (in v tem je njegova inovacija) pomena (stavka) ne opredeli kot dela smisla, kot je pogosto v navadi, namreč "smisel = pomen + kontekst", temveč, nasprotno, kot **skupek navodil, napotkov oz. nasvetov, ki naj nam pomagajo razvozlati smisel izjav, ki so realizacije danega stavka**. Stavčni pomen nas torej usmerja pri pravilni interpretaciji izjave, ki je njegova vsakokratna realizacija, še zlasti pri iskanju informacij, ki jih moramo zato, da bi bila interpretacija pravilna, iskati v kontekstu. Kaj to pomeni?

Oglejmo si še enkrat primer (6)

- (6) A: *Je večerja že nared?*
B: *Ja, skoraj.*

Rekli smo že, da argument *Večerja je skoraj nared*, argumentira v prid nekega **implicitnega** sklepa, npr. *Treba je pohiteti*, za katerega sicer argumentira tudi argument *Večerja je že nared*, pri čemer je argument *Večerja je že nared* sicer močnejši od argumenta *Večerja je skoraj nared*, oba pa sta **argumentativno enako usmerjena**.

Ducrot za interpretacijo izjav stavka */Večerja je skoraj nared/* predlaga konstrukcijo stavčnega pomena, ki je sestavljen iz a) **informativnih** (deskriptivnih) **navodil** in b) **argumentativnih navodil**. Izjave stavka */Večerja je skoraj nared/* lahko potemtakem pravilno interpretiramo le, če sledimo naslednjim navodilom njegovega (stavčnega) pomena:

informat. navodila:	določiti oz. dogovoriti se je treba za neko majhno časovno količino $\in$; izjava je resnična, če večerja še ni pripravljena in če je časovna razlika med izjavljanjem <i>Večerja je skoraj pripravljena</i> in pripravljenostjo večerje enaka $\in$.
argument. navodila:	poiskati je treba nek sklep Γ , za katerega lahko argumentira tudi izjava <i>Večerja je že nared</i> , na primer <i>Pohiti!</i>

Naša primera z **malo** (7) in **malce** (8) bi torej lahko interpretirali takole:

- (7) *Janez je malo delal.* $\longrightarrow$ *Ne bo uspel (opraviti izpita).*

- informat. navodila:** določiti oz. dogovoriti se je treba za neko količino dela $\in$,

ki lahko oz. še lahko velja za majhno.
Izjava (7) je resnična, če Janez ni presegel te količine.

argument. navodila: poiskati je treba nek sklep Γ , za katerega je lahko argument tudi (močnejša) izjava
Janez ni delal, na primer *Ne bo uspel (opraviti izpita)*.

Izjava (8) z izjavo (7) deli informativno, ne pa tudi argumentativno navodilo:

(8) *Janez je malce delal.* $\longrightarrow$ *Uspel bo (opraviti izpit).*

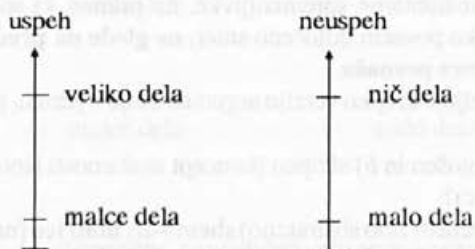
informat. navodilo: določiti oz. dogovoriti se je treba za neko količino dela $\in$, ki lahko oz. še lahko velja za majhno.
Izjava (8) je resnična, če Janez ni presegel te količine.

argument. navodilo: poiskati je treba nek sklep Γ , za katerega je lahko argument tudi izjava *Janez je veliko delal*, na primer *Uspel bo (opraviti izpit)*.

S tem Ducrot argumentiranje sicer še utemelji (tudi) na informativnem, dejstvenem, obenem pa že omogoči regulacijo informativnega s tistim povsem argumentativnim v jeziku (sintagma "argumentacija v jeziku" meri prav na to, na dejstvo, da je argumentativna usmerjenost vpisana že v jezik sam (jezik kot abstraktno, saussurovsko strukturo) in da ni (le) posledica učinkovanja konteksta). Kljub takšni kompromisni rešitvi pa je takoj opazno dvoje:

1. Da deskriptivna, informativna navodila, za potek same argumentacije, to je za prehod k sklepu, niso pomembna, ali z drugimi besedami: dejstvenost oz. resničnost izjave-argumenta (njeno sovpadanje s stanjem t.i. "objektivne realnosti") za usmeritev argumentacije ni odločilna, in nad njo povsem prevladajo argumentativna navodila.

2. Narava argumentov je skalarna, gradualna oz. stopnjevita. So argumenti, ki sicer argumentirajo za isti sklep, vendar šibkeje od nekaterih drugih argumentov ("skoraj pripravljena" "že pripravljena"); zato Ducrot skoraj in nekatere druge morfeme (na primer že in še) poimenuje kot argumentativne **spremenljivke**. Uvrščajo se sicer na iste **argumentativne lestvice**, a na različna mesta, na primer:

S prevlado argumentativnosti nad informativnostjo in izpostavo skalarne narave argumentov pa so dani tudi že vsi nastavki za prehod v (zaenkrat) zadnjo, krepko teorijo argumentacije v jeziku, katere temeljna koncepta sta **topos** in **polifonija**².

e. TOPOSI (IN TOPIČNE FORME)

Prehod v krepko teorijo argumentacije v jeziku pomeni radikalen prelom s poprejšnjimi teorijami oz. fazami teorije argumentacije v jeziku, in to ne le konceptualno, temveč tudi terminološko. Ta prelom je razviden že kar iz obeh temeljnih postavk Ducrotove zadnje faze teorije argumentacije v jeziku:

1. Ko prehajamo od A(rgumenta) k S(klepu), temelji ta prehod na **toposih**, splošnih, (neki skupnosti) skupnih in skalarne struktura tipa

Bolj ko P, bolj Q

oz.

Manj ko P, manj Q.

2. Argumentativna vrednost izjav povsem prevlada nad njihovo informativno vrednostjo (informativna vrednost se iz argumentativne vrednosti celo izpeljuje), povsem informativne izjave pa dobijo jezikovno marginalen status.

Z drugimi besedami bi lahko prehod iz "šibke" v "krepko" verzijo argumentacije v jeziku opisali takole: v "šibki" fazi argumentacije v jeziku argumentacija še temelji na dejstvih, toda pod nadzorom argumentativnih navodil, vezanih na pomen stavka.

V "krepki" fazi pa argumentativno informativnega ne nadzoruje več, **temveč prevzame njegovo mesto: informativno postane ne le povsem podrejeno argumentativnemu, temveč iz njega celo izpeljano**. Če je namreč argumentacija (argumentativna usmerjenost) v jezik že vpisana, potem so izjave, ki realnost le opisujejo ali o njej poročajo, **jezikovno** povsem nepertinentne; jezik uporabljajo le kot medij prenosa. Če pa je argumentacija v jezik (res) že vpisana, ta medij nikakor ne more biti (argumentativno) nevtralen: argumentativne spremenljivke, na primer, ki so leksikalno sicer "prazne", dajejo diskurzu neko povsem določeno smer, **ne glede na predstavno oz. informativno vsebino, ki jo diskurz prenaša**.

Tisto, kar res temeljno opredeljuje krepko verzijo argumentacije v jeziku, pa je seveda vpeljava **toposov**.

Kaj pomeni, da je topos *a*) splošen in *b*) skupen (koncept skalarne strukture smo vpeljali že na primeru argumentativnih lestvic)?

To, da gre *a*) za **splošno** (in obenem zelo abstraktno) **shemo** oz. **matrico** (na neki način morda celo za **pravilo**), ki omogoča množico **partikularnih sklepov**, ki pa niso obvezni oz. zavezujoči na način silogizma ali logične dedukcije. Topos, oz. natančneje sklicevanje na topos, lahko neki sklep le omogoči, ne pa k temu sklepu zaveže. Zato naš sogovorec (s

2 Ker smo polifonijo na kratko že predstavili na drugem mestu (Žagar, 1989, str. 173 - 176), prostor pa nam ne dovoljuje, da bi to predstavitev razširili, se bomo tokrat omejili le na topose.

tem pa smo že pri točki b)) sicer lahko priznava veljavnost toposa, ki smo ga pri sklepanju uporabili, pa se z našim sklepom vendarle ne bo strinjal. Situaciji primernejši se mu bo zdel pač kak drug topos in na njem bo utemeljil svoj sklep.

Trditev, da so toposi skupni (neki skupnosti), pomeni le, da neka skupnost priznava njihovo veljavnost oz. natančneje veljavnost in upravičenost sklepov, ki na njih temeljijo, ne pa tudi, da bi vsi pripadniki te skupnosti v enaki situaciji uporabili enak topos! Uporabo nekega toposa oz. sklep, ki ga ta topos omogoča, je mogoče vedno izpodbijati (narava argumentacije je pač temeljno polemična), vendar le z aplikacijo nekega drugega toposa oz. z argumentiranjem za sklep, ki ga ta drugi topos podpira.

Če poskušamo teorijo toposov aplicirati na naša primera (7) in (8)

- (7) Janez je malo delal. — } Ne bo uspel (opraviti izpita).
 (8) Janez je malce delal. — } Uspel bo (opraviti izpit).

potem lahko ugotovimo, da izjava (7) aplicira oz. se sklicuje na neki topos kot

T₁ *Manj ko delamo, manjši je uspeh.*

in da ta topos aplicira šibko, medtem ko izjava (8), prav tako šibko, aplicira neki topos kot

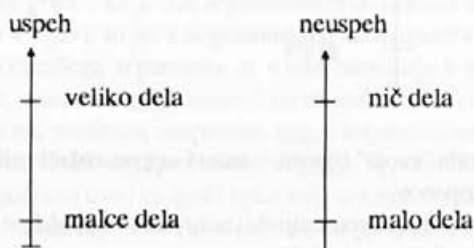
T₂ *Več ko delamo, večji je uspeh.*

Kaj to pomeni, zakaj pravimo, da izjavi (7) in (8) aplicirata toposa T₁ in T₂ šibko? Kako naj "šibko" in njegov protipol "močno" sploh definiramo?

Ducrot ju za začetek, nekako hevristično, opredeli takole:

- **močno** pomeni topos aplicirati tako, da je le malo argumentov, ki bi bili močnejši od uporabljenega;
- **šibko** pomeni topos aplicirati tako, da je le malo argumentov, ki bi bili šibkejši od uporabljenega.

In če si ogledamo naši argumentativni lestvici "uspeha" in "neuspeha"

vidimo, da je dispozitiv hevristično povsem uporaben: če je namreč lestvica le dvostopenjska, potem ima dani topos pač lahko le dve vrednosti, močni in šibko.

Toda, ali je mogoče dispozitiv **močno/šibko** definirati tudi lingvistično strožje?

Vzemimo, da imamo dvodelen argument; prvemu delu argumenta recimo A, drugemu pa B. Rekli bomo, da v tem primeru veljata naslednji definiciji:

1. A je močnejši argument od B, če velja: B, in celo A.

2. B je šibkejši argument od A, če velja: A, in v najboljšem/najslabšem primeru B.

Zdaj pa ti definiciji preverimo na dveh konkretnih primerih:

(10) $\overset{A}{\text{To je prehlad ali v najslabšem primeru gripa.}} \longrightarrow \overset{B}{\text{Bodite brez skrbi.}}$

(11) $\overset{A}{\text{To je pljučnica, ali v najboljšem primeru huda gripa.}} \longrightarrow \overset{B}{\text{Pazite se!}}$

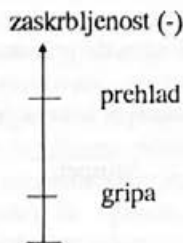
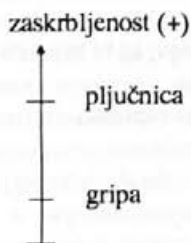
Izjava (10) aplicira neki topos kot:

T₃ Manj ko smo bolni, manj je vzroka za zaskrbljenost.

izjava (11) pa neki topos kot:

T₄ Bolj ko smo bolni, bolj smo lahko zaskrbljeni.

Argumenta A sta, glede na našo definicijo, močnejša kot argumenta B, kar pomeni, da, če dani sklep sledi iz B, potem mora slediti tudi iz A. Z drugimi besedami to pomeni, da obe izjavi aplicirata "svoja" toposa močno, ali natančneje: glede na argumentativni lestevici, ki ju lahko konstruiramo v skladu z našim poznavanjem moči argumentov v obeh izjavah

lahko rečemo, da obe izjavi aplicirata "svoja" toposa v smeri argumentativnih lestvic, da torej **težita** k močnejši aplikaciji toposov.

Zdaj pa zamenjajmo argumentativni spremenljivki: namesto v *najboljšem primeru* oz. v *najslabšem primeru*, uporabimo celo, tako da dobimo:

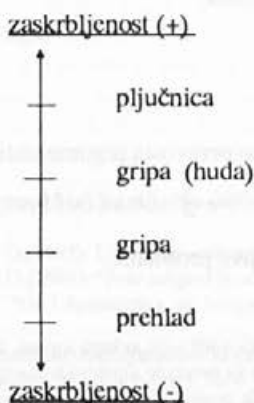
(10') $\text{To je prehlad, celo gripa.} \longrightarrow \text{Pazite se!}$

(11') $\text{To je pljučnica, celo (huda) gripa.} \longrightarrow \text{Pazite se!}$

V skladu z našima definicijama močne in šibke aplikacije toposov, vpeljava argumentativne spremenljivke celo zamenja (obrne) moč argumentov (B je zdaj močnejši kot A), s tem pa tudi samo argumentativno usmeritev! Iz argumenta *To je prehlad, celo gripa*, ne moremo več sklepati *Bodite brez skrbi*, temveč le *Pazite se*, kar je tudi povsem v

skladu z argumentativno lestvico zaskrbljenosti (-), na kateri se gripa nahaja nižje kot prehlad in s tem (ker je lestvica negativna) bliže vzroku za zaskrbljenost.

Z drugimi besedami in eksplicitneje: z zamenjavo argumentativnih variabel postane očitno, da je argumentativna lestvica zaskrbljenosti (-) pravzaprav le zrcalna preslikava argumentativne lestvice zaskrbljenosti (+), pri čemer zamenja oz. izgubi svojo usmeritev, nekako takole:

To seveda pomeni, da na isti (razširjeni) argumentativni lestvici lahko apliciramo oba toposa, tako T₃ kot T₄; katerega bomo izbrali oz. natančneje, katerega nas bo jezik prisilil izbrati, pa je odvisno od uporabljene argumentativne spremenljivke. Videli smo namreč, da je zamenjava argumentativne spremenljivke v (10), dobljenemu argumentu v (10') dala drugačno (argumentativno) usmeritev, kar obenem tudi pomeni, da (10') ne aplicira več toposa T₃, temveč topos T₄.

Da naša trditev o odločilni vlogi (izbire) argumentativne spremenljivke ni pretirana, priča prav "preobrazba" primera (11). Kaj se po zamenjavi spremenljivke zgodi z (11)? Celo "(hudi) gripi", ki je na argumentativni lestvici nižje od pljučnice, s samo svojo prisotnostjo v izjavi, to je, **z argumentativno usmeritvijo, ki je vanj vpisana**, podeljuje vrednost močnejšega argumenta in s tem napeljuje k sklepu *Pazite se*. Argumentativna usmerjenost, vpisana v celo, namreč **ne dopušča**, da bi bil argument, ki mu sledi, šibkejši od onega, ki mu predhaja; nasprotno, celo z argumentom, ki ga uvaja (torej z argumentom, ki sledi (argumentativni) spremenljivki celo), le potencira moč predhodnega argumenta.

Če se hočemo torej izogniti aplikaciji nekega toposa T₃ **Manj ko smo bolni, več je vzrokov za zaskrbljenost** (ki sicer morda je splošen, nikakor pa ne skupen) in s tem ponovno vzpostaviti argumentativno ravnovesje, moramo v (11') vpeljati dodatno argumentativno spremenljivko, na primer:

(11'') *To je pljučnica, celo le huda gripa. —> Bodite brez skrbi.*

ali celo (!)

(11''') *To je pljučnica, morda celo le huda gripa. —> Bodite brez skrbi.*

Če le blaži in sprevrača **argumentativno** usmerjenost celo, pa morda **argumentativno** blaži morebitno **logično** nasprotje med priredno postavljenima trditvama. Če gre namreč v nekem primeru za pljučnico, potem pač ne gre za (hudo) gripo, in obratno; če pa obe trditvi "tamponiramo" z morda, jima s tem odvzamemo status trditev, s tem pa ju postavimo tudi izven dvovalentnega logičnega sistema, v katerem sta lahko (le) bodisi resnični bodisi neresnični³.

Seveda pa z osnovnima topičnima shemama

$$T_1 \quad +P, +Q.$$

$$T_2 \quad -P, -Q.$$

analize ni mogoče prignati prav daleč. *Že* tako preprosta argumentativna navezava kot

$$(14) \quad \textit{Ne troši tako! (Sklep)} \longrightarrow \textit{Ostal boš brez denarja. (Argument)}$$

jima namreč povzroči tako rekoč nepremostljive probleme.

3 - Ducrot pozna tudi srednje močno oz. srednje šibko aplikacijo nekega toposa. Omenjam jo zato, ker prav srednje močna aplikacija nekega toposa izvrstno kaže na prevlado argumentativnega nad informativnim in pa zato, ker v tako rekoč čisti obliki izstopita vloga in pomen (funkcija) argumentativnih spremenljivk kot spremenljivk.

Oglejmo si naslednja dva "pivska" primera:

$$(12) \quad \textit{Steklenica je že na pol prazna.} \longrightarrow \textit{Treba bo odpreti drugo.}$$

ki aplicira neki topos kot

$$T_5 \quad \textit{Bolj ko se pije, več pijače je potrebne;}$$

in

$$(13) \quad \textit{Steklenica je že na pol polna.} \longrightarrow \textit{Ne bo še treba odpreti druge.}$$

ki aplicira neki topos kot

$$T_6 \quad \textit{Manj ko se pije, manj pijače je potrebne.}$$

Neka izjava, pravi Ducrot, aplicira neki topos T_x srednje močno, če istočasno dovoljuje tudi aplikacijo toposa T_y , ki ga prav tako aplicira srednje močno, kar velja tako za izjavo (12) kot za izjavo (13). Propedeutična lepota "srednje močnih aplikacij" pa je v tem, da pri njih v čisti obliki izstopi razlika med informativnim in argumentativnim (v jeziku): *že na pol prazna* in *še na pol polna* namreč "poročata" o informativno istem stanju, o nivoju tekočine v steklenici, ki je tako v primeru *že na pol prazna* kot v primeru *še na pol polna* isti, povsem nasprotna pa je njuna argumentativna usmerjenost in s tem sklepa, h katerima napeljuje.

Že ob analizi primerov (10) in (11) smo pokazali, da je argumentativna usmerjenost neke izjave tako rekoč povsem odvisna od njene argumentativne spremenljivke, analiza primerov (12) in (13) pa jih izpostavlja prav v njihovi vrednosti spremenljivke.

Sintagmi *že na pol prazna* in *še na pol polna* na primer aludirata na dejavnost praznjenja, ne polnjenja. Zdaj pa obema spremenljivkama (*že, še*) zamenjajmo mesto, tako da dobimo *še na pol prazna* in *že na pol polna*. Zaradi zamenjave dveh neznatnih, predvsem pa leksikalno praznih spremenljivk, obe na novo dobljeni sintagmi ne le da argumentirata za drugačen sklep kot predzamenjavo, še več: z zamenjavo argumentativnih spremenljivk tako rekoč preskočimo v "drug vic": zdaj namreč nimamo več opraviti s procesom praznjenja, temveč s procesom polnjenja!

Koncept **toposa** je zato primerneje fleksibilneje definirati kot splošno, skupno in skalarno strukturo, **ki povezuje dve argumentativni lestvici Q in P**, osnovni topični shemi pa "razlomiti" v štiri **topične forme**

T ₁	+Q, +P	T ₂	+Q, -P
	-Q, -P		-Q, +P

O tem pa kdaj drugič.

BIBLIOGRAFIJA

- Actes de Langage et Structure de la Conversation (198), v: Cahiers de Linguistique Française 1, Université de Genève, Ženeva.
- Anscombre, J.- C., Ducrot, O.(1983): L'Argumentation dans la langue, Mardaga, Bruselj.
- Anscombre, J.- C., Ducrot, O.(1986): "Pour soigner le minimalisme", v: Journal of Pragmatics 10.
- Anscombre, J.- C.(1985): "De l'énonciation au lexique: mention, citativité, délocutivité", v: Langages 80, Larousse, Pariz.
- Berrendonner, A.(1981): Eléments de pragmatique linguistique, Minuit, Pariz.
- Cole, P.(ed.) (1978): Pragmatics, Academic Press, New York.
- Copi, I., Gould, J. (ed.) (1978): Contemporary Philosophical Logic, St. Martin's Press, New York.
- Coulmas, F.(ed.) (1981): Conversational Routine: Explorations in standardized communication situations and prepatterned speech, Mouton, Haag.
- Ducrot, O.(1972): Dire et ne pas dire, Hermann, Pariz.
- Ducrot, O. et al. (1980): Les mots du discours, Minuit, Pariz.
- Ducrot, O.(1988): Izrekanje in izrečeno, Studia Humanitatis, Ljubljana.
- Ducrot, O.: Predavanja na EHESS, Pariz, 1985 - 1990.
- Gilbert, D.(1984): La logique et le quotidien, Minuit, Pariz.
- Gumperz, J. J.(1982): Discourse Strategies, Cambridge University Press, Cambridge.
- Larochebouvy, D. A. (1984): Essais sur la Conversation Quotidienne, Didier-Credif, Paris.
- Logique, Argumentation, Conversation (1983): Fribourg, Peter Lang, Bern.
- Lycan, W. G. (1984): Logical Form in Natural Language, M.I.T., Cambridge, Massachussets.
- Lyons, J.(1977): Semantics, Cambridge University Press, Cambridge.
- Meyer, M.(ed.) (1986): De la Méthaphysique à la Rhétorique, Université de Bruxelles, Bruselj.
- Moeschler, J. (1985): Argumentation et Conversation, Éléments pour une analyse pragmatique du discours, Hatier-Credif, Pariz.
- Récanati, F. (1986): "Le sens des mots", v: Critique 464-465.
- Recherches pragmatiques sur le discours (1988), Cahiers de linguistique française 9, Université de Genève, Ženeva.
- Roulet, E. (1984): "Speech Acts, Discourse Structure, and Pragmatic Connectives", Journal of Pragmatics 8.
- Schiffrin, D. (1988): Discourse markers, Cambridge University Press.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika I - IV, DZS, Ljubljana, 1970 - 1985.
- Toporišič, J. (1976): Slovenska slovnica, Obzorja, Maribor.
- Verschueren, J.(1981): "The Lexicalization of Linguistic Action", v: Proceedings of the Seventh Annual Meeting of the Berkeley Society.
- Verschueren, J.(1981): "Basic Linguistic Action Verbs", v: Cahiers de Linguistique française 2, Université de Genève, Ženeva.
- Žagar, Ž.I. (1989): Zagatnost performativnosti ali kako obljubiti, DZS, Ljubljana.